

ECONOMIA SOCIALĂ – O NOUĂ ABORDARE ÎN DEZVOLTAREA COMUNITĂȚII, ÎN SPECIAL ÎN SITUAȚII DE CRIZE ECONOMICE

Angela ACHIȚEI

Universitatea Tehnică a Moldovei

În articol autorul încearcă să prezinte definiția categoriei de economie socială, argumentând necesitatea și importanța ei pentru abordarea problemelor sociale în Europa, inclusiv în România. Sunt explicate noțiunile de antreprenoriat social, întreprindere socială și economie socială și prezentați pașii necesar de realizat pentru crearea climatului favorabil dezvoltării afacerilor de economie socială.

Cuvinte-cheie: *economie socială, antreprenoriat social, întreprindere socială, climat favorabil, criză de șomaj, persoane vulnerabile.*

SOCIAL ECONOMY – A NEW APPROACH TO COMMUNITY DEVELOPMENT, ESPECIALY IN ECONOMIC CRISIS

In the given article the author presents the definition of the social economy and its importance in addressing social problems in Europe and Romania. Such concepts as social entrepreneurship, social enterprise and the social economy are highlighted, and the steps needed to be done to create favorable climate for business development of social economy are under discussion.

Keywords: *social economy, social entrepreneurship, social enterprise, favorable climate, unemployment, vulnerable people.*

Economia socială (ES), deși pare să fie un concept bine ancorat în realitate, este un fenomen relativ nou, demarat în urmă cu doar câteva decenii. Originea sa este una de la nivelul comunităților și grupurilor sociale și nu a fost impusă de modele politice. Inițial a fost un mecanism de întrajutorare între grupuri cu meserii similare (cooperative), cu nevoi similare (societăți mutuale) sau cu aspirații sociale similare (asociații și fundații). În anii '80 și '90, la nivelul Europei și, mai ales, la nivelul UE 15, care include țări cu o puternică tradiție socială, economia socială a fost privită ca un fenomen relativ marginal, pentru că statul avea capacitatea și resursele de a asigura servicii sociale adecvate și diversificate. Sistemul social sprijinit de stat în prezent se confruntă cu o serie de provocări importante. Crizele economice succesive, fenomenul demografic al îmbătrânirii populației, diversificarea nevoilor și așteptărilor sociale, poluarea mediului înconjurător – toate au exercitat o presiune deosebită asupra sistemelor clasice de protecție socială și au arătat nevoia de diversificare și creativitate.

În acest context, ES începe să devină din ce în ce mai relevantă ca una din soluțiile inovatoare și creative care pot contribui la abordarea problemelor sociale și chiar de mediu. Deși nu există o definiție succintă și larg acceptată a economiei sociale, există conturate, atât la nivel academic, cât și la cel politic, criteriile minime pe care acest domeniu de graniță trebuie să le îndeplinească. Progresul în acest domeniu nu este atât de spectaculos pe cât s-ar fi așteptat, dar există la nivel european mai multe țări care au făcut progrese semnificative în definirea și operarea economiei sociale.

Fără a avea date exacte, pentru că economia socială nu este înregistrată separat nici în statisticile sectorului privat și nici în cele ale sectorului asociativ al României, estimările făcute arată că ponderea economiei sociale depășește în multe țări 5% din produsul intern brut și angajează peste 6,5% din totalul forței de muncă al Europei, adică 14,5 milioane de salariați [1]. Este, de asemenea, general recunoscut că potențialul acestui domeniu este mult mai mare și că ar putea oferi soluții noi pentru criza de șomaj prelungit prin care trece UE, dar și pentru provocările sociale noi la care trebuie să răspundă aceleași țări ale UE.

În România, la momentul redactării acestui articol, era în plină dezbatere publică un proiect de lege care să reglementeze economia socială. Demersul în sine este unul important, pentru că atestă o preocupare la nivel politic și arată că există un sector neguvernamental care militează pentru promovarea acestui domeniu. Din păcate, nu este respectată ordinea lucrurilor în acest demers, și anume: conturarea mai întâi a unei strategii și a unui plan de acțiune în domeniu, urmând apoi să fie reglementat legislativ sectorul. La acest moment, propunerea legislativă promovează în special întreprinderile sociale și mai puțin domeniul în ansamblu al

economiei sociale. Nu există modele perfecte la nivelul țărilor europene, dar există suficientă bună experiență din care România poate învăța, cu condiția ca economia socială să fie inclusă ca domeniu distinct atât în politicile privind activitatea economică, cât și cea socială. De asemenea, în baza unei strategii și a unei politici publice, să se creeze mecanisme funcționale, să se evalueze impactul acestora și eventual mult mai târziu să apară și o lege a economiei sociale, astfel evitând în prima fază suprareglementarea domeniului și crearea de tipare de funcționare, fără a ști dacă impactul este cel scontat și dacă într-adevăr e modelul necesar de economie socială pentru țara noastră.

Planul Național de Dezvoltare 2007-2013 al României consideră economia socială un instrument pentru stimularea participării pe piața muncii adresat în special grupurilor vulnerabile. În vederea realizării obiectivului specific „Promovarea incluziunii sociale”, documentul stipulează că este necesară „dezvoltarea și consolidarea mecanismelor specifice economiei sociale ca modalitate de creștere a ocupării grupurilor vulnerabile prin asigurarea de oportunități egale de integrare și menținere pe piața muncii” (p.305).

Conform datelor prezentate în Atlasul Economiei Sociale (2011), la nivelul anului 2009 economia socială din România număra aproximativ 70.000 de organizații înregistrate, din care 25.744 au fost identificate ca fiind organizații active, aflate în statisticile INS: asociații și fundații – 23.100, cooperative – 1747, case de ajutor reciproc – 897. Veniturile cumulate ale organizațiilor active atingeau la nivelul anului 2009 valoarea de 6 milioane lei, echivalentul a aproximativ 1,5 miliarde euro. Asociațiile și fundațiile constituie cel mai reprezentativ segment al economiei sociale din România atât din punct de vedere numeric (peste 23.000 de organizații active la nivelul anului 2009), cât și din punctul de vedere al veniturilor. Cu toate acestea, privite individual, puterea economică a acestora este mult mai slabă decât cea a cooperativelor sau a caselor de ajutor reciproc. În medie, o asociație/ fundație avea venituri de aproximativ 4,5 ori mai mici decât o cooperativă [4].

Conform Atlasului Economiei Sociale, în 2009 organizațiile de economie socială integrau activ peste 163.000 salariați, ceea ce reprezintă 3,3% din totalul populației salariate [4]. Conform statisticilor furnizate de către Centrul Internațional de Cercetare și Informare în domeniul economiei sociale în 2012, la nivelul României în economia socială erau angajați 163.350 de persoane raportat la 9.239.400 total angajați, adică 1,77% [5]. Astfel, se poate observa că numărul angajaților în structuri de economie socială a crescut din 2009 până în 2012 doar cu 350 de persoane, în schimb a descrescut ponderea din total angajați pe țară.

În pofida faptului că termenul în sine pare a fi unul bine ancorat în realitate, economia socială este un concept de dată recentă, care s-a conturat la nivel european și nord-american, mai ales în ultimele două decenii. Nu există criterii unanim recunoscute și acceptate în definirea acestui concept nici la nivel european, în acest moment fiind în lucru conceptualizarea europeană unitară, fapt ce reflectă, pe de o parte, existența domeniului relativ recentă și, pe de altă parte, apariția formelor de organizare relativ concomitentă în mai multe țări, ca urmare a unor procese similare, dar nu neapărat congruente. Deși economia socială are o contribuție esențială la dezvoltarea comunității, unul din motivele pentru care nu are vizibilitate e condiționat de faptul că nu există o definiție unitară, acceptată la nivelul țărilor UE.

Actualmente operăm cu mai mulți termeni, cum ar fi:

- **antreprenoriat social**, care este definit ca fiind tipul de inițiativă privată ce duce la apariția unor activități noi, cu amprentă socială și/sau cu misiune socială, dar a căror organizare și dezvoltare se face în stil antreprenorial cu privire la practicile inovative, leadership-ul, dinamismul și eficiența;
- **întreprinderi sociale**, care pot fi considerate rezultatul aplicării în practică a antreprenoriatului social. Acestea au început să activeze încă din anii '80, în special în domenii ca integrarea în muncă a persoanelor excluse social și în servicii sociale legate de schimbarea rapidă a unui context demografic sau a nevoilor unor comunități;
- **economie socială**, care trebuie văzută ca o sumă a întreprinderilor sociale și care, din ce în ce mai mult în ultima perioadă, este considerată ca reprezentând un al treilea sector economic cu o dinamică proprie, relativ diferită de cea a sectoarelor public și privat, dar combinând elemente din cele două pentru a duce, în final, la satisfacerea nevoilor sociale folosind instrumente economice de piață.

Deși definițiile variază între diverse țări sau structuri, și scopurile ES sunt, de asemenea, văzute diferit, există câteva elemente care transcend granițele și asupra cărora se pare că există un acord general:

- economia socială este rezultatul unor inițiative private, care au ca scop satisfacerea nevoilor sociale prin metode economice, în care nu primează maximizarea profitului investitorilor;

- formele de economie socială activează în piața reală, dar în același timp caută sprijinul politicilor publice, pentru că îndeplinesc un mandat social pe care statul fie nu poate să-l îndeplinească, fie, dacă poate, nu o face cu aceeași eficiență și impact ca economia socială.

Una dintre cele mai reușite încercări de conceptualizare a ES aparține Rețelei Europene de Cercetare – EMES, care propune un set de 4 criterii economice și 5 criterii sociale pentru a defini întreprinderile sociale [2].

Criteriile economice:

- activitate continuă de producere de bunuri sau furnizare de servicii. Întreprinderile sociale, spre deosebire, poate, de organizațiile non-profit tradiționale, sunt implicate în a produce ceva (fie că e vorba de produse, fie de servicii) și aceasta este rațiunea lor de a exista, precum și vehiculul lor pentru sustenabilitate.
- Un mare grad de autonomie. Întreprinderile sociale sunt create și guvernate ca inițiative private. Ele nu sunt sub controlul autorităților publice, deși pot fi beneficiarele unor facilități acordate de acestea.
- Un nivel semnificativ de risc economic. Cei care înființează aceste întreprinderi își asumă riscurile, și existența lor depinde de capacitatea membrilor / inițiatorilor de a asigura resursele necesare funcționării lor.
- Un nivel de muncă plătită. Ele necesită un anumit nivel de muncă plătită, la care se poate adăuga, ca și la restul organizațiilor non-profit tradiționale, munca voluntară sau neremunerată.

Criteriile sociale:

- Un scop explicit în beneficiul social al comunității. Întreprinderile sociale trebuie să servească un grup sau o comunitate, din perspectiva socială, și să promoveze abordarea socială.
- Inițiativă lansată de un grup de indivizi. Întreprinderile sociale sunt rezultatul unor procese colective, care implică oameni aparținând unei comunități sau unui grup cu nevoi și scopuri bine definite.
- Puterea de decizie în ÎS nu e legată sau bazată pe nivelul capitalului investit. Aceasta înseamnă că voturile sau modalitatea de decizie asupra activității nu sunt legate de cota de acțiuni sau de părți pe care le are fiecare membru în capitalul acelei întreprinderi.
- Un mod participativ de conducere, care implică atât furnizorii de servicii și produse, cât și beneficiarii acestora.
- Distribuția limitată sau nedistribuirea profitului. Profitul generat este, în general, reinvestit în dezvoltare sau în alte acțiuni sociale și rareori distribuit (și atunci într-o mică măsură), pentru a se evita abordarea clasică de maximizare a profitului, caracteristică sectorului economic de piață.

Conform conceptului tradițional francez, adoptat în 2002, „Organizațiile economiei sociale sunt actori economici și sociali activi în toate sectoarele. Ei sunt caracterizați în principal de scopurile și de formele lor distincte de antreprenoriat. Economia socială include organizații precum cooperativele mutuale, societățile, asociațiile și fundațiile. Acestea sunt în special active în domenii precum protecția socială, serviciile sociale, sănătate, servicii bancare, asigurări, producție agricolă, muncă asociativă, meșteșuguri, construcția de case, aprovizionare, servicii de proximitate, educație și training, în domeniul culturii, sportului și petrecerii timpului liber” [3].

Definiția, deși pare cuprinzătoare, este în fapt limitativă; realitățile din diverse țări europene arată că domeniile de activitate în care acționează economia socială sunt mai multe. Mai ales pentru că în România întreprinderea socială nu este reglementată legal, este important, în acest capitol de definiții, să precizăm și faptul că o altă formă de încadrare a economiei sociale, care să corespundă realității, ar putea fi formulată și astfel: Întreprinderile sociale pot fi cele care:

- angajează persoane vulnerabile în scopul reinsertiei sociale. Aici, domeniul lor de activitate poate fi, practic, oricare și perspectiva din care sunt privite este cea a reinsertiei pe piața muncii;
- reinvestesc profitul în totalitate în activități cu caracter social. De asemenea, domeniul lor de activitate poate fi oricare, dar ele sunt legate intrinsec de generarea de resurse pentru susținerea unui scop social;
- întreprinderi care prestează activități sociale identificate ca nevoi într-o anumită comunitate și care altfel nu ar putea fi satisfăcute. Aici, domeniul de activitate este și trebuie limitat de nevoile corect identificate și prioritizate ale comunității și, din această perspectivă, activitatea acestor întreprinderi sociale trebuie să fie coordonată și susținută de autoritățile din acele comunități;
- orice combinație între cele trei de mai sus. Această ultimă categorie propusă lărgeste, la rândul ei, cadrul în care se poate afirma economia socială și ajută procesul de identificare a sinergiilor și de maximizare a impactului.

Toate aceste 4 categorii de întreprinderi sociale pot fi identificate în majoritatea țărilor europene, inclusiv sub diverse forme, în România.

La nivel național, nu există o definiție oficială a economiei sociale. Proiectul de lege cadru pentru economie socială, aflat în dezbatere publică la data elaborării acestei cercetări, propune următoarea definiție:

„Economia socială reprezintă ansamblul activităților desfășurate de acele întreprinderi, persoane juridice de drept privat, care desfășoară activități cu caracter social și economic și care respectă în mod cumulativ, conform actelor de înființare și funcționare, următoarele principii:

- a) prioritate acordată interesului general, intereselor unei colectivități și/sau unor interese personale nepatrimoniale, față de maximalizarea profitului;
- b) asociere liberă și deschisă, cu excepția cazului fundațiilor care desfășoară activități economice;
- c) drept egal de vot al membrilor, independent de aportul de capital sau de valoarea cotizațiilor, cu excepția cazului fundațiilor care desfășoară activități economice;
- d) autonomie decizională, prin capacitatea deplină de alegere și revocare a organelor de conducere, de punere în executare și de control al propriilor activități;
- e) organizare de sine stătătoare, prin statutul de persoană juridică;
- f) independența față de domeniul public, prin calitatea de persoane juridice de drept privat;
- g) în cazul distribuirii profitului către membri, realizarea acesteia proporțional cu activitatea lor în cadrul organizației, și nu cu aportul de capital sau valoarea cotizațiilor, cu excepția cazului societăților cooperative de gradul 1 și a cooperativelor de credit.

Economia socială se bazează pe valorile democrației și participării active a diverselor categorii de persoane la activități cu caracter social, precum și pe principiul solidarității și responsabilității.

Pentru a-și atinge potențialul social și economic, economiei sociale trebuie să i se creeze mediul favorabil, care să includă cel puțin următoarele arii prioritare la nivelul Uniunii Europene și, implicit, al României:

- **Promovarea economiei sociale.** Pentru a se putea asigura acest lucru, este important ca la nivel european să se agreeze o definiție comună a economiei sociale, să existe criterii standardizate, date și studii în domeniu, politici publice și cadru legislativ favorabil dezvoltării. O promovare eficientă a sectorului necesită aplicarea unor tehnici moderne, cum ar fi: realizarea unui marketing social distinctiv pentru sector, platforme online de promovare și dezvoltare de parteneriate, realizarea de competiții și premii pentru cele mai bune întreprinderi sociale, studii de caz privind performanțele și reușitele în domeniu, implicarea de persoane celebre care să fie ca niște „ambasadori” ai domeniului, dezvoltarea de abilități în domeniul economiei sociale în rândul reprezentanților mass-media, crearea de rețele de cercetători și actori sociali în domeniu, realizarea de evenimente precum târguri, seminarii, conferințe ș.a. care să aducă în prim-plan domeniul economiei sociale. De asemenea, este necesar ca economia socială să fie recunoscută ca al treilea sector pe picior de egalitate cu sectorul public și privat.
- **Dezvoltarea unui sistem de suport și finanțare a afacerilor de economie socială.** Această arie poate include dezvoltarea de incubatoare de afaceri, educație și formare continuă, acordarea de subvenții pentru demararea de start-up-uri sau pentru acoperirea diferenței de capacitate de muncă a persoanelor cu dizabilități angajate în întreprinderi sociale. În paralel, trebuie dezvoltate fonduri de investiții pentru întreprinderi sociale, sisteme de creditare și facilități în ceea ce privește achizițiile publice. Fondul Social European este un fond care poate susține și dezvolta întreprinderile sociale și inovația în domeniu. Pe de altă parte, este important ca întreprinderile sociale să nu activeze singure în piață, ci să se constituie în rețele în care să-și împărtășească experiența și managementul participativ, să asigure o promovare sustenabilă în comunitate, să aibă un rol activ în partea de lobby și advocacy. Pentru menținerea constantă în atenția comunității a rolului pe care îl au structurile de economie socială, este recomandat ca rețelele să includă ca membri și reprezentanți ai comunității de afaceri, ai autorităților, mass-media, clienți, persoane din comunitate, reprezentanți ai grupurilor vulnerabile ș.a.
- **Dezvoltarea de politici publice în domeniu și a unui sistem de co-guvernare.** Economia socială a demonstrat, în special în perioade de criză economică, că pe lângă faptul că este o afacere sustenabilă, răspunde unor nevoi importante ale comunității, fiind o soluție pentru menținerea și crearea de noi locuri de muncă, în special pentru grupurile dezavantajate social și expuse riscului excluziunii. Măsurile instituționale trebuie orientate spre investiții în dezvoltarea sectorului prin coordonare multisectorială pe mai multe niveluri: pe orizontală între diferite ministere și agenții și pe verticală la nivel internațional,

național, regional și local. Aceste măsuri trebuie să se regăsească într-o strategie multisectorială a economiei sociale, în baza căreia să fie coroborate diferite documente legislative sau reglementată juridic economia socială. În paralel, trebuie formați în domeniu oamenii din instituții pentru a asigura o abordare corectă și relevantă pentru domeniul economiei sociale. Pentru formularea de politici publice relevante este important să avem un proces continuu de inventariere a afacerilor de economie socială (modele de bună practică, valoarea financiară a afacerilor, locurile de muncă create, regimul taxelor și facilităților fiscale ș.a.) și culegerea de date din sector, inclusiv înregistrarea și certificarea structurilor de economie socială, crearea unei baze electronice de date accesibilă publicului larg atât la nivel local, cât și european, care să fie, inclusiv, punct de sprijin pentru alocarea de fonduri pentru dezvoltarea domeniului, atât prin fondurile structurale, cât și guvernamentale.

Bibliografie:

1. European Community Programme for Employment and Social Solidarity (2007-2013), Social economy – laying the groundwork for innovative solutions to today’s challenges, December 2012.
2. European Research Network – EMES, Social Enterprise in Europe: Recent trends and developments, 2008.
3. European Standing Conference of Co-operatives, Mutual Societies, Associations and Foundation.
4. FDSC, Atlasul Economiei Sociale INS, 2011.
5. http://www.ciriec.ulg.ac.be/en/pages/6_0publications.htm

Prezentat la 12.09.2013